

Eugeniusz Rydz
Akademia Pomorska
Instytut Geografii i Studiów Regionalnych
rydz@apsl.edu.pl

ZRÓŻNICOWANIE PRZESTRZENI TURYSTYCZNEJ POMORZA ŚRODKOWEGO

Abstrakt: W pracy przedstawiono zagadnienia związane z kształtowaniem i różnicowaniem przestrzeni turystycznej Pomorza Środkowego. Przeprowadzono również analizę bazy noclegowej i walorów turystycznych, co pozwoliło w sposób jednoznaczny na wyodrębnienie w środkowopomorskiej przestrzeni turystycznej określonych podprzestrzeni o charakterze funkcjonalnym. Szczególną uwagę zwrócono na turystykę wypoczynkową na obszarach nadmorskich i pojeziernych, wskazano na wybrane aspekty rozwoju agroturystyki oraz podkreślono rolę uzdrowisk Pomorza Środkowego.

Słowa kluczowe: Pomorze Środkowe, przestrzeń turystyczna, lecznictwo uzdrowiskowe, turystyka wypoczynkowa.

1. WPROWADZENIE

Przełom XX i XXI w. charakteryzuje się niespotykanym wcześniej tempem przemian, które objęły wszystkie dziedziny życia. Jedną z nich jest turystyka, która w porównaniu z innymi podobnymi do niej zjawiskami ma szczególne tempo rozwoju. Jej rozwój – zarówno w kontekście popytu, jak i podaży – jest ściśle związany z ekspansją przestrzenną, przy czym zmiany zachodzące w przestrzeni pod wpływem turystyki są najbardziej widoczne na obszarach recepcji turystycznej. Rosnące zasoby czasu wolnego, charakterystyczne dla społeczeństw postindustrialnych, określanych często mianem *leisure society*, a także ogólny wzrost poziomu zamożności, naturalna ciekawość świata, jak również coraz lepsza dostępność wielu nieznanych dotąd miejsc, sprawiają, że zwiększa się zainteresowanie nowymi przestrzeniami. Coraz to nowe obszary zaczynają nabierać cech charakterystycznych dla przestrzeni turystycznych.

Na użytek rozważań prowadzonych w prezentowanym artykule wykorzystana zostanie definicja S. LISZEWSKIEGO (1995), która była kilkakrotnie uzupełniana i rozszerzana, oraz określenie przestrzeni turystycznej zaprezentowane w pracy B. WŁODARCZYKA (2009). S. LISZEWSKI (1995) uważa, że przestrzeń turystyczną jest „funkcjonalnie wyróżniającą się częścią (podprzestrzeni) przestrzeni geograficznej rozumianej w sensie *largo*, tzn. jako przestrzeń, na którą składają się elementy przyrodnicze powłoki Ziemi (śro-

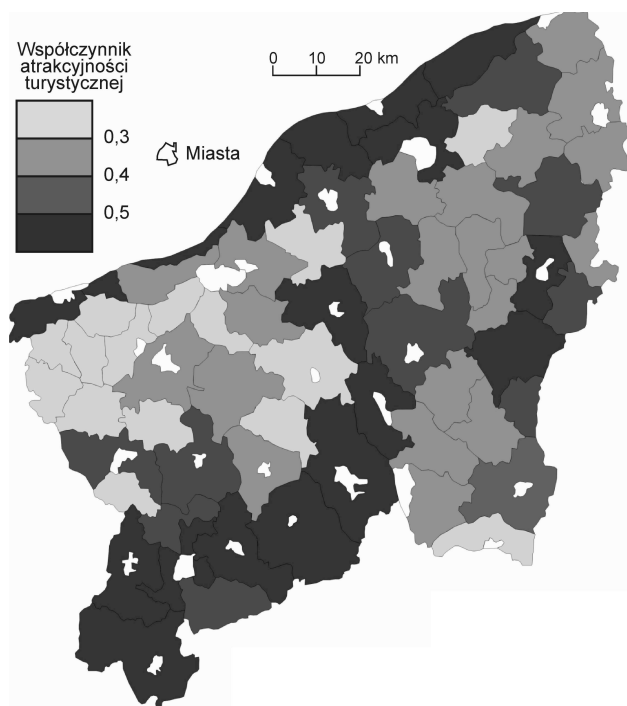
dowisko naturalne), trwałe elementy działalności ludzkiej w tym środowisku (środowisko gospodarcze), a także środowisko człowieka w rozumieniu społecznym”.

Tak rozumiana przestrzeń turystyczna jest funkcjonalnie wyróżniającą się podprzestrzenią przestrzeni geograficznej i społecznej, a motywem jej powstania i rozwoju są zdaniem S. LISZEWSKIEGO (1995) potrzeby wypoczynku, poznania i doznania przeżyć będące atrybutem turystyki współczesnego człowieka. Można zatem przyjąć, iż przestrzeń ta jest wytworem człowieka użytkującego w celach turystycznych środowisko geograficzne i społeczne, które odkrywa i zagospodarowuje motywując to potrzebą wypoczynku, poznania i chęcią doznania przeżyć.

Na tle ogólnie zarysowanej problematyki zasadniczym celem opracowania jest próba ukazania zróżnicowań w strukturze wewnętrznej przestrzeni turystycznej Pomorza Środkowego. Z jednej strony zidentyfikowane zostaną determinanty przyrodnicze i antropogeniczne rozwoju turystyki, z drugiej zaś ważne miejsce zajmować będą zagadnienia dotyczące infrastruktury i ruchu turystycznego. Ze względu na złożoność i wielocechowość środkowopomorskiej przestrzeni turystycznej zaprezentowane zostaną wybrane aspekty turystyki uzdrowiskowej i turystyki nadmorskiej, ze szczególnym uwzględnieniem turystyki wypoczynkowej.

2. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE JAKO STYMULANTA ROZWOJU TURYSTYKI

Pomorze Środkowe, w skład którego wchodziły średnie pod względem wielkości terytorialnej były województwa koszalińskie i słupskie o ogólnej powierzchni 15 923 km², obejmuje swym zasięgiem środkową część Pobrzeża Południowobałtyckiego (Wybrzeże Słowińskie, Równinę Białogardzką, Równinę Słupską, Wysoczyznę Damnicką) oraz północną część Pojezierza Pomorskiego (Wysoczyznę Łobeską, Pojezierze Drawskie, Równinę Drawską, Wysoczyznę Polanowską, Pojezierze Bytowskie, Pojezierze Szczecińskie) (KONDRACKI 1994). Uwzględniając istniejące na omawianym terenie warunki fizjograficzne można wyróżnić trzy zasadnicze typy krajobrazowe: w części południowej – strefę równinną, którą tworzą sandry i morena denną, w części środkowej urozmaicony krajobraz moren czołowych i innych form młodej rzeźby polodowcowej, a na północy równinny obszar denno-morenowy porożcinany pradolinami (AUGUSTOWSKI 1977).

Rys. 1. Atrakcyjność Pomorza Środkowego według stanu na 2004 r.
Źródło: E. RYDZ (2007, s. 18)

Obszar Pomorza Środkowego ze względu na młodoglacjalny charakter rzeźby terenu, dużą liczbę jezior, znaczną powierzchnię leśną oraz nadmorskie położenie ma wysoki potencjał turystyczny. Szczególnie atrakcyjne turystycznie pozostają obszary nadmorskie. O ich atrakcyjności decydują przede wszystkim elementy środowiska przyrodniczego, tj.:

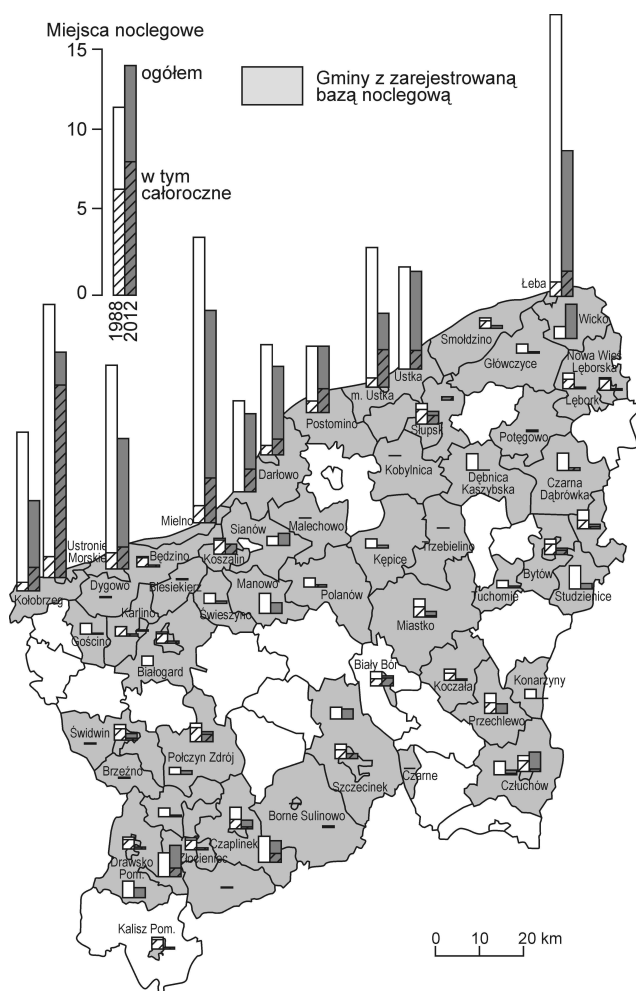
- szeroka i piaszczysta plaża;
- klimat morski i wysokie walory balneologiczne;
- duże nasłonecznienie i czyste powietrze;
- obszary chronione (park narodowy, parki krajobrazowe, rezerваты, pomniki przyrody itp.);
- występowanie złóż borowiny i wód mineralnych.

Dokonując analizy atrakcyjności turystycznej walorów przyrodniczych Pomorza Środkowego należy wskazać na tereny pojezierne. Duża liczba rzek, bogactwo form polodowcowych, korzystny mikroklimat, duże kompleksy leśne, a przede wszystkim liczne jeziora umożliwiają uprawianie turystyki specjalistycznej (wędkarstwo, łowiectwo, sporty wodne). Zróżnicowaną atrakcyjność turystyczną Pomorza Środkowego potwierdziła przeprowadzona waloryzacja turystyczna kompleksowa¹ (rys. 1). Oceniając walory turystyczne, zagospodarowanie turystyczne i dostępność komunikacyjną metodą bonitacji punktowej, a na dalszym etapie badań wyliczając współczynniki atrakcyjności turystycznej poszczególnych gmin, wykazano, iż największą atrakcyjnością turystyczną charakteryzują się gminy nadmorskie oraz położone w południowej części regionu środkopomorskiego gminy pojezierzy.

3. BAZA NOCLEGOWA

Wielkość bazy noclegowej uważana była powszechnie za podstawowy miernik zagospodarowania turystycznego i główny wskaźnik zdolności recepcyjnej regionu (WŁODARCZYK 2009). W 2012 r. na terenie Pomorza Środkowego istniało 647 obiektów turystycznych, które dysponowały 84,6 tys. miejscami noclegowymi.² Baza noclegowa zlokalizowana była w 22 miastach (tj. 71,0% ogółu) i 43 gminach (66,2%), przy czym cechowała się wyraźną sezonowością (64,4% stanowiły sezonowe miejsca noclegowe) oraz nierównomiernym rozmieszczeniem (rys. 2). Korzystne walory środowiska naturalnego dla rozwoju turystyki występują na Pomorzu Środkowym na dwu odmiennych obszarach, czyli w pasie nadmorskim i pojeziernym. Większa atrakcyjność turystyczno-rekreacyjna środowiska przyrodniczego wybrzeża morskiego spowodowała, że największa koncentracja obiektów noclegowych występuje w strefie nadmorskiej. W pasie nadmorskim posiadającym obiekty noclegowe wykształcił się klasyczny układ pasmowo-węzłowy, przy czym strefa izolacji pomiędzy poszczególnymi ogniwami zainwestowania turystycznego jest w niewielkim stopniu zantropogenizowana i ma charakter kulturowo-naturalny (SZWICHTENBERG 2006). Pewien wyjątek stanowi wschodnia część strefy nadmorskiej regionu środkopomorskiego.

wopomorskiego, gdzie występują pojedyncze jądra koncentracji. W pasie nadmorskim Pomorza Środkowego wykształciły się zatem następujące rejony turystyczne: Dźwirzyno–Grzybowo–Kołobrzeg–Sianożęty–Ustronie Morskie, Gąski–Łazy, Dąbki–Darłowo, Wicie–Jarosławiec, Dębina–Rowy, Smołdzino–Gardna. Pojedyncze jądra koncentracji tworzą natomiast Ustka i Łeba. W najatrakcyjniejszej turystycznie części omawianego obszaru skoncentrowanych było 75,8 tys. miejsc noclegowych (tj. 89,6% ogółu). Do jednostek o największej liczbie miejsc noclegowych należały: miasto i gmina Kołobrzeg (19,4 tys. miejsc noclegowych), gmina wiejska Mielno (13,3 tys.), miasto i gmina Ustka (10,5 tys.), miasto i gmina Darłowo (10,2 tys.), Łeba (8,8 tys.), gmina Ustronie Morskie (6,9 tys.) oraz gmina Postomino (4,1 tys.).

Rys. 2. Baza noclegowa gmin Pomorza Środkowego w 1988 i 2012 r.
Źródło: opracowanie własne

Na Pomorzu Środkowym wyróżniają się zasadniczo dwa obszary jeziorno-leśne, tj. Pojezierze Drawskie i Pojezierze Bytowskie, a także fragment Pojezierza Krajeńskiego. Pojezierze Drawskie jest największym skupiskiem jezior na Pomorzu, gdzie znajduje się około 320 jezior rynnowych i moreny dennej o powierzchni powyżej 1 ha (KONDRACKI 1994). Jego wizualno-krajobrazową atrakcyjność podnoszą największe i malowniczo położone jeziora: Drawsko, Lubie i Wielimie. To właśnie wokół wymienionych jezior wykształciły się jądra koncentracji bazy noclegowej i ruchu turystycznego, które tworzą: miasto i gmina Złocieniec (1,6 tys. miejsc noclegowych) miasto i gmina Czaplinek (0,9 tys. miejsc noclegowych) oraz miasto i gmina Drawsko Pomorskie (0,3 tys.). Drugi rejon turystyczny obejmuje Pojezierze Bytowskie ze znaczną liczbą jezior, ale stosunkowo niewielkich. Baza noclegowa występuje zaś w mieście i gminie Bytów (0,4 tys.), gminie Studzienice (0,4 tys.), mieście i gminie Miastko (0,3 tys.) oraz w gminie Parchowo (0,3 tys.). Wyizolowanym rejonem turystycznym w południowej części jest miasto i gmina Człuchów (1,4 tys. miejsc noclegowych) i gmina Przechlewo (0,6 tys.).

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że Pomorze Środkowe charakteryzuje się dużą różnorodnością form bazy noclegowej. W dalszym ciągu jednak z dominacją miejsc noclegowych w ośrodkach wczasowych (40,8% ogółu). Obiekty wczasowo-wypoczynkowe zlokalizowane są głównie w strefie nadmorskiej. Tylko cztery miasta położone na wybrzeżu (Kołobrzeg 2,0 tys., Darłowo 2,7 tys., Ustka 1,5 tys., Łeba 3,5 tys.) koncentrowały ogółem 9,7 tys. miejsc, tj. 30,5% ogółu miejsc noclegowych w obiektach wczasowo-wypoczynkowych.

Letnią bazę noclegową o najniższym standardzie na Pomorzu Środkowym tworzą schroniska młodzieżowe, kempingi i pola biwakowe. W 1988 r. wymienione obiekty koncentrowały 15,1% ogółu miejsc noclegowych, podczas gdy w 2012 r. tylko 13,2% ogółu miejsc noclegowych. Widoczny spadek liczby miejsc to efekt słabnącej roli schronisk młodzieżowych (z 1,8% w 1988 r. do 0,2% w 2012 r.). W układzie przestrzennym uwidacznia się natomiast wzrost liczby miejsc noclegowych w szkolnych schroniskach młodzieżowych w pasie pojezierza. Funkcjonują one przede wszystkim na Pojezierzu Drawskim, a wykorzystywane są najczęściej przez młodzież szkolną i studentów podczas pieszych wędrówek oraz obozów żeglarskich.

Bazę noclegową o najwyższym poziomie usług stanowią hotele, motele i pensjonaty. W minionym 20-leciu liczba miejsc noclegowych w hotelach i motelach uległa dwukrotnemu zwiększeniu. Jest to częściowo rezultat podwyższenia standardu już istniejących obiektów, z reguły ośrodków wypoczynkowych, ale również budowy nowych obiektów. Generalnie Pomorze Środkowe ma słabo rozwiniętą sieć hoteli, które funkcjonują głównie w miastach nadmorskich. Wiodąca rola w tym zakresie przypada miastu Kołobrzeg, który skupia 3,6 tys. miejsc w bazie hotelowej, tzn.

42,4% ogółu miejsc hotelowych. Nowym elementem w strukturze rodzajowej bazy noclegowej Pomorza Środkowego są kwatery agroturystyczne. Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż do początków lat 90. XX w. dominującą rolę w rolnictwie odgrywały tu wielkoobszarowe gospodarstwa rolne powstałe na zasobach dawnych PGR. Ich upadek przyczynił się do masowego bezrobocia i podjęcia działań związanych z przebudową funkcjonalną wsi. Dość często na wsiach po dawnych PGR spotkać można zabytkowe pałace. Przykładowo może to być zespół pałacowo-parkowy w Strzekęcinie „Bursztynowy Pałac”. Aktywizującym i perspektywicznym czynnikiem ożywienia gospodarki wielu mikroregionów stała się agroturystyka jako jedna z form turystyki wiejskiej związanej z gospodarstwem rolnym. W 2009 r. według danych Instytutu Turystyki działalność agroturystyczną prowadziło 455 gospodarstw, podczas gdy w 1996 r. istniały zaledwie 193 gospodarstwa (RYDZ 2007). Łącznie liczyły one 5,1 tys. miejsc noclegowych. Agroturystyka na Pomorzu Środkowym koncentruje się zasadniczo w gminach nadmorskich, w dużym stopniu opierając się na atrakcyjnym środowisku naturalnym i krajobrazowym.

Drugi rejon o podwyższonej liczbie kwater agroturystycznych związany jest z obszarem pojezierzy. Region Pojezierza Drawskiego poprzez Pojezierze Szczecińskie aż po Pojezierze Kaszubskie odznacza się największą koncentracją gospodarstw agroturystycznych oraz miejsc noclegowych.

Ważnym składnikiem zaplecza materialno-technicznego turystyki w regionie środkowopomorskim są kwatery prywatne. Z całą pewnością są one istotnym elementem bazy noclegowej w strefie wybrzeża. Oszacowanie jednak wiarygodnej liczby miejsc noclegowych w pokojach gościnnych przy obecnym stanie sprawozdawczości w zakresie turystyki wydaje się niemożliwe. Wielokrotnie prowadzone badania w ramach ćwiczeń terenowych z geografii społeczno-ekonomicznej potwierdzają tezę, że liczba miejsc noclegowych jest wyraźnie zaniżona.

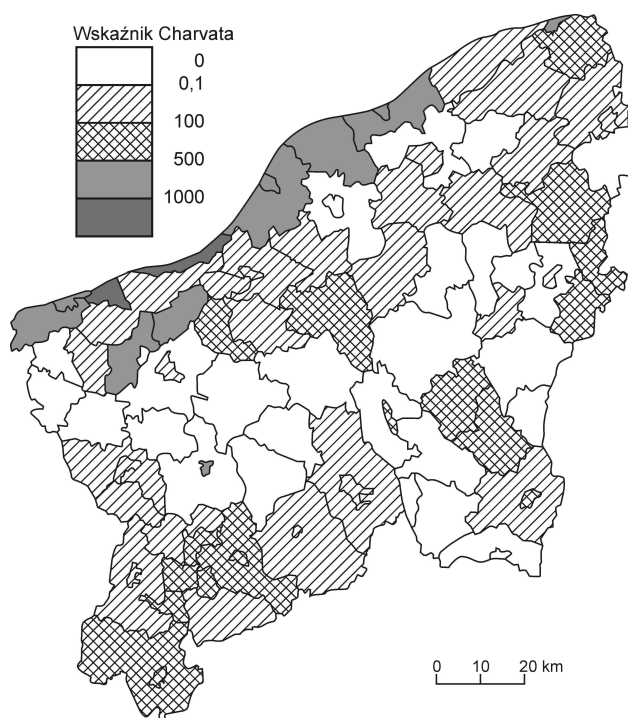
4. TURYSTYKA WYPOCZYNKOWA

Ruch turystyczny według A. MATCZAKA (1987) to zjawisko społeczne, którego istotą jest zmiana miejsca pobytu, motywem – chęć wypoczynku, zaś przedmiotem człowiek, mający możliwość wyboru miejsca wypoczynku, sposobu jego organizacji i form w zależności od upodobań, predyspozycji fizycznych i warunków społecznych.

W 2012 r. w świetle zarejestrowanej bazy noclegowej zbiorowego zakwaterowania na Pomorzu Środko-

wym przebywało prawie 1,1 mln turystów, co stanowiło 4,9% rejestrowanego ruchu turystycznego w Polsce. W większości byli to turyści krajowi i stanowili 80,5% turystów na Pomorzu Środkowym.

Największym ośrodkiem turystycznym okazał się Kołobrzeg, w którym zarejestrowano 349,0 tys. korzystających, tj. 31,7% ogółu. Jest to największe miasto środkowopomorskie położone bezpośrednio nad Morzem Bałtyckim. To właśnie strefę nadmorską charakteryzuje największa intensywność ruchu turystycznego, co potwierdzają wyliczone wskaźniki Charvata (rys. 3).

Rys. 3. Intensywność ruchu turystycznego w świetle wskaźnika Charvata na Pomorzu Środkowym w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne

Drugim regionem biorąc pod uwagę wielkość ruchu turystycznego pozostaje obszar pojezierzy. W porównaniu do regionu nadmorskiego ruch turystyczny jest tutaj stosunkowo niewielki i mniej skoncentrowany, skupia tylko 7,5% ogółu ruchu turystycznego na Pomorzu Środkowym (JAŻEWICZ 2011). Najważniejszymi centrami są miasta tego regionu, tj. Szczecinek (12,5 tys. turystów), Bytów (10,3 tys.), Polczyn Zdrój (7,4 tys.), Czaplinek (6,9 tys.), Człuchów (5,9 tys.) i Złocieniec (5,6 tys.).

Z kolei badania dotyczące przeciętnego czasu pobytu na Pomorzu Środkowym pozwoliły pośrednio określić formy i charakter pobytu. Średnia długość pobytu w strefie nadmorskiej wynosiła 6,7 dni, co wskazuje, że jest to turystyka związana z wypoczynkiem pobytowym.

Pobyt natomiast w strefie pojezierzy jest krótszy i wahał się od 2,6 dni w mieście Biały Bór do 4,8 dni w gminie Złocieniec. Pewnym mankamentem ruchu turystycznego na Pomorzu Środkowym, jak wykazały badania E. RYDZA (2007) i A. SZWICHTENBERGA (2006), jest jego sezonowość. Przeprowadzona analiza sezonowości ruchu turystyczno-wypoczynkowego na terenie Pomorza Środkowego zarówno metodami bezpośrednimi, jak i pośrednimi wskazuje na istnienie jednego wyraźnego sezonu turystycznego – sezonu letniego z wyraźną dominacją lipca i sierpnia. Sezonowość tę determinują warunki klimatyczne panujące na południowym wybrzeżu Morza Bałtyckiego.

O randze funkcji turystycznej na określonym obszarze świadczy również zasięg geograficzny jej oddziaływania. W celu zobrazowania roli funkcji wczasowo-wypoczynkowej na Pomorzu Środkowym podjęto badania pochodzenia terytorialnego turystów na przykładzie miejscowości turystycznych w gminie i mieście Darłowo. Na badanym obszarze przebywali turyści krajowi oraz cudzoziemcy. Największy udział wśród turystów zagranicznych mieli Niemcy, Skandynawowie, mniej liczni cudzoziemcy pochodzili z Austrii, Ukrainy i Holandii. Goście krajowi z kolei pochodzili ze wszystkich województw Polski. Najsilniej jednak reprezentowane były województwa położone w zachodniej i środkowo-południowej części Polski, a ponadto województwo mazowieckie, opolskie i małopolskie.

5. LECZNICTWO UZDROWISKOWE

Posiadając bogate walory naturalne z właściwościami leczniczymi, źródłami wód mineralnych, mikroklimatu itp. obszar Pomorza Środkowego niewątpliwie wyróżnia się pod tym względem wysoką atrakcyjnością i konkurencyjnością nie tylko w skali Polski. W przypadku uzdrowisk nadmorskich (Kołobrzeg, Dąbki i Ustka) możemy mówić o bodźcowości bioklimatu. Specyficzną cechą klimatu wybrzeża jest występowanie aerozolu morskiego składającego się z kryształków soli morskiej i jodu, który powstaje z rozbryzgiwania fal morskich. Optymalne warunki do inhalacji naturalnego aerozolu morskiego występują wtedy, kiedy wieje wiatr od morza i podczas mgły, natomiast jego ilość w powietrzu zmniejsza się wraz z odległością od brzegu morskiego (KOZŁOWSKA 2009). Duży wpływ na właściwości lecznicze klimatu strefy nadmorskiej wywierają występujące tu kompleksy leśne. Z bioklimatycznego punktu widzenia bardzo ważne jest wytwarzanie i wydzielanie przez wiele roślin tzw. fitoncydów – lotnych substancji chemicznych (olejków eterycznych) o właściwościach bakterio-bójczych i gry-

bobójczych. Wydzielają je sosna, modrzew, lipa, dąb, jałowiec. Na marginesie należy dodać, że w przypadku strefy brzegowej Pomorza Środkowego najpowszelej występuje posiadająca duże właściwości lecznicze sosna. Niepodważalnym walorem uzdrowisk nadmorskich jest zatem leczenie za pomocą czynników związanych z klimatem i wodą. Talasoterapia (od greckiego *thalasse* – morze) określająca leczenie wpływem klimatu morskiego znana już była w starożytnej Grecji. Obserwacje lekarskie pogłębione badaniami klinicznymi wykazały dużą przydatność morza i jego klimatu do leczenia wielu chorób przewlekłych (STRABUSZYŃSKA-LUPA 2009). Z dostępnych materiałów wynika, że talasoterapia na terenach Polski ma bogatą tradycję, bowiem pierwsze kąpieliska powstały już na początku XIX w.: Kołobrzeg (1803 r.), Sopot (1823 r.), Świnoujście (1824 r.), Ustka (1835 r.), Krynica Morska (1840 r.), Dąbki (1958 r.).

Pośród jezior i zalesionych wzgórz morenowych w sercu Drawskiego Parku Krajobrazowego położone jest najstarsze na Pomorzu Środkowym uzdrowisko – Polcyn Zdrój (1793 r.). Brak ciężkiego przemysłu, mała gęstość zaludnienia i bujna, dzika przyroda sprawiają, że Pojezierze Drawskie słynie jako jeden z najczystszych pod względem ekologicznym obszarów naszego kraju. Ściana lasów, powietrze przesiąknięte zapachem żywicy, obfitość jezior, usytuowanie w dolinie rzeki Wogry sprawiają, że tutejszy mikroklimat posiada walory lecznicze. Przez większą część roku utrzymuje się optymalna wilgotność powietrza przy względnie dużej ilości słonecznych dni, niewiele jest silnych wiatrów, wahania temperatur w skali roku są stosunkowo nieduże.

Spośród naturalnych bogactw okolicy najcenniejsze są wysokiej jakości złoża borowiny i solanki. Wydobywana ze złóż z wysokich okolicznych wzgórz morenowych borowina, określana jest przez fachowców jako jedna z najlepszych w Europie. Polcyn Zdrój to jedno z nielicznych uzdrowisk w Polsce, w których borowina wydobywana jest podobnie jak w Kołobrzegu na miejscu – nie trzeba jej transportować i przetwarzać, w związku z tym zachowuje wszystkie cenne właściwości lecznicze. Polczyńska solanka to wydobywana z głębokości około 1200 m woda zawierająca bogactwo naturalnych składników mineralnych. Występujące w niej pierwiastki mineralne takie jak: brom, chlor, jod, wapień, potas, magnez, siarka i wiele innych substancji sprawiają, że posiada walory lecznicze, które wykorzystywane są poprzez inhalacje oraz kąpiele wodolecznice.

Obecnie uzdrowiska Pomorza Środkowego prowadzą 12 kierunków leczniczych mieszczących się w międzynarodowej statystycznej klasyfikacji chorób i problemów zdrowotnych JCD – 10 i w dużej mierze odpowiadają specjalizacjom klinicznym. Zaznaczyć należy, że na koniec 2010 r. w skali całego kraju naj-

większą liczbę kierunków leczniczych prowadziły uzdrowiska w Kołobrzegu (11), Świeradowie Zdroju (11), Świnoujściu (10), Ciechocinku (10). Kołobrzeg zaliczany jest również do gmin uzdrowiskowych o największej w Polsce liczbie placówek lecznictwa uzdrowiskowego, która pod koniec 2010 r. wynosiła 27 zakładów. Drugie miejsce pod tym względem zajmował Ciechocinek – 22 zakłady.

O wysokiej pozycji uzdrowisk środkowopomorskich w skali kraju świadczy również fakt, że w latach 2000–2010 prowadziły w nich działalność następujące rodzaje placówek lecznictwa uzdrowiskowego: szpitale uzdrowiskowe, sanatoria uzdrowiskowe, zakłady przyrodolecznictwa i przychodnie uzdrowiskowe. Wśród stacjonarnych zakładów lecznictwa uzdrowiskowego działały placówki dla dzieci w Kołobrzegu i Dąbkach. W 2010 r. w zakładach uzdrowiskowych tych dwu miejscowości przebywało 7,6 tys. osób (49,0% wielkości krajowej) w wieku poniżej 18 lat. W Dąbkach leczonych było 5,1 tys. osób niepełnoletnich, natomiast w szpitalu uzdrowiskowym w Kołobrzegu na leczeniu przebywało 2,5 tys. dzieci. Dla porównania w największym tego typu zakładzie w Polsce – Rabce Zdroju, przebywało w analogicznym okresie 6 tys. dzieci.

Niezaprzeczalnym potwierdzeniem dużego znaczenia zlokalizowanych na Pomorzu Środkowym czterech statutowych uzdrowisk pozostaje również fakt, że na koniec 2010 r. dysponowały one nie tylko szerokim profilem leczniczym, ale również posiadały łącznie 8381 łóżek w zakładach lecznictwa uzdrowiskowego. Stanowiło to 22,2% ogólnej liczby łóżek, jakie w tym samym roku znajdowały się w 44 istniejących wówczas zakładach leczniczych w skali całego kraju.

Kolejnym istotnym miernikiem, świadczącym o znacznym potencjale usytuowanych na prezentowanym obszarze zakładów lecznictwa uzdrowiskowego, jest ogólna liczba przebywających tu kuracjuszy, która w tym samym roku wynosiła 145 066 osób, tj. 25,3% korzystających z placówek lecznictwa uzdrowiskowego w całym kraju. Najwięcej pacjentów – kuracjuszy korzysta z placówek lecznictwa uzdrowiskowego, które zlokalizowane są w Kołobrzegu. W 2010 r. z usług zakładów sanatoryjnych Kołobrzegu korzystało 104 396 osób, czyli 71,9% przebywających na leczeniu w uzdrowiskach środkowopomorskich.

Liczącymi się uzdrowiskami w skali kraju, uwzględniając zarówno liczbę łóżek w obiektach sanatoryjnych, jak i liczbę przyjętych kuracjuszy, jest również Połczyn Zdrój, Dąbki i Ustka. W przypadku Dąbek, które położone są na mierzei między Bałtykiem a jeziorem Bukowo, głównym atutem jest korzystny mikroklimat, urzekająca przyroda, rozległe obszary leśne, pełne unikatowych okazów fauny i flory nadmorskiej, łąki borowinowe, złocista plaża, piękne jezioro i kojący spokój.

Tabela 1. Podstawowe dane o zakładach lecznictwa uzdrowiskowego na Pomorzu Środkowym w 2005 r. i 2010 r.

Wyszczególnienie	Łóżka – stan 31 XII	Kuracjusze stacjonarni	Osobodni leczenia w tys.	Zabiegi lecznicze w tys.*
Polska ogółem:				
2005	34 894	550 789	9 315,9	30 698,9
2010	37 760	572 885	10 010,8	30 244,5
Uzdrowiska Pomorza Środkowego ogółem:				
2005	6 784	109 938	1 846,3	4 789,3
2010	8 381	145 066	2 130,2	4 759,4
w tym: Dąbki				
2005	698	4 496	225,3	359,7
2010	799	14 155	195,2	383,1
Kołobrzeg				
2005	4 561	83 458	1 233,4	2 953,0
2010	5 966	104 396	1 496,7	3 127,1
Połczyn Zdrój				
2005	890	13 769	227,4	1 046,1
2010	960	17 296	258,4	807,1
Ustka				
2005	635	8 215	160,2	430,5
2010	656	9 246	179,9	442,1

* Dane dotyczą 2009 r.

Źródło: *Lecznictwo uzdrowiskowe...* (2011); opracowanie własne.

Wysoką rangę, jaką mają uzdrowiska na Pomorzu Środkowym w skali kraju potwierdza fakt, że w roku 2010 wykonano tu łącznie 4759,4 tys. zabiegów leczniczych, tzn. 15,7% ogólnej liczby w całym kraju (tab. 1). Za pozytywne zjawisko moim zdaniem należy uznać fakt, że w ostatnich sześciu latach (2005–2010) sukcesywnie zwiększała się liczba miejsc w sanatoryjnych zakładach leczniczych. Liczba łóżek w omawianych uzdrowiskach wzrosła ogółem o 23,5% przy średniej dla całego kraju wynoszącej 8,2%. Relatywnie zwiększała się również liczba kuracjuszy przebywających na leczeniu – o ponad 31,9%, podczas gdy w pozostałych zakładach lecznictwa uzdrowiskowego wzrost ten był wyraźnie mniejszy i wynosił 4,0%. Wzrosła również wyraźnie o ponad 15,2% w uzdrowiskach środkowopomorskich liczba osobodni, przy średniej 7,4% w pozostałych 40 uzdrowiskach (PONIKOWSKA 2009). Wyższe tempo wzrostu liczby kuracjuszy niż osobodni leczenia w uzdrowiskach nadbałtyckich świadczy o tym, iż zmalał średni czas pobytu w placówkach leczniczych. Fakt ten potwierdzają wyniki badań prowadzonych przez E. RYDZA (2005) w uzdrowisku Kołobrzeg. Tłumaczyć to można z jednej strony coraz popularniejszymi pobytami kilkudniowymi (często weekendowymi) oferowanymi przez uzdrowiska w zakresie różnorodnych zabiegów *stricto* leczniczych, ale także spa & wellness, z drugiej zaś strony znacznym udziałem w ogólnej liczbie kuracjuszy obcokrajowców, głównie z Niemiec i Skandynawii. Kuracjusze cudzoziemcy preferują najczęściej pobyty 2-tygodniowe. Z badań, jakie prowadzono wynika, że w 2010 r. na ogólną liczbę

bę 42,2 tys. kuracjuszy zagranicznych przebywających w polskich uzdrowiskach 26,2 tys. (tj. około 62,0%) jako główne miejsce pobytu wybrało Kołobrzeg. Obco-krajowcy stanowili 26,9% wszystkich pacjentów przybywających na leczeniu w Kołobrzegu.

Potencjał uzdrowisk środkowopomorskich tkwi również w dużej liczbie realizowanych zabiegów przyrodoleczniczych, do których zalicza się kąpiele mineralne, zabiegi borowinowe oraz wziewne. Wcześniej zaprezentowane uwarunkowania wynikające ze środowiska przyrodniczego i bazy lokalnej w pełni potwierdzają, że zabiegi te stanowią markowy produkt prezentowanych uzdrowisk. Świadczy o tym nie tylko ich około 20-procentowy udział w ogólnej liczbie zabiegów tego typu w skali kraju, ale stale wzrastający popyt na tradycyjne, naturalne tworzywa lecznicze, którym pacjenci zdolni do ich przyjmowania ufają najbardziej. Do pospolitych zabiegów wykonywanych w omawianych uzdrowiskach – szczególnie w Połczynie Zdroju i Kołobrzegu – należą zabiegi borowinowe.

Najmłodsze spośród prezentowanych uzdrowisko w Dąbkach, ze względu na specyficzne położenie miejscowości nad otwartym morzem, przy linii brzegowej wysuniętej nieco w głąb morza, posiada wybitnie korzystny klimat morski, wspomagający leczenie chorób dróg oddechowych i alergii występujących u dzieci i dorosłych. Stąd też zabiegi wziewne (inhalacje) stanowią tu ponad 85,0% ogólnej liczby zabiegów przyrodoleczniczych świadczonych dla kuracjuszy tego uzdrowiska.

W strefie nadmorskiej Pomorza Środkowego w oparciu o bogate walory naturalne o właściwościach leczniczych i specyficzny klimat funkcjonują nie tylko uzdrowiska statutowe, ale również ośrodki czasowo-rehabilitacyjne (np. w Jarosławcu) i miejscowości, które świadczą wybrane usługi zdrowotne w zakresie profilaktyki zdrowotnej (np. Dźwirzyno, Ustronie Morskie, Mielno, Łeba). Osoby przebywające w miejscowościach pełniących funkcje ośrodków czasowo-rehabilitacyjnych korzystają np. z gabinetów odnowy biologicznej, hydromasażu, różnorodnych zabiegów *stricto* leczniczych, ale także spa & wellness.

Uzdrowiska Pomorza Środkowego są znaczną atrakcją dla turystów z kraju, ale także z zagranicy. Zainteresowanie takim sposobem spędzania wolnego czasu wzrasta, zatem przed uzdrowiskami istnieją perspektywy rozwoju.

6. PODSUMOWANIE

Przeprowadzone badania oparte z jednej strony na analizie ilościowych danych (baza noclegowa), z drugiej – na jakościowych (typach walorów turystycznych) pozwoliły potwierdzić, iż przestrzeń turystycz-

na Pomorza Środkowego jest wewnętrznie zróżnicowana, o wyraźnie zarysowujących się podprzestrzeniach funkcjonalnych. Znaczenie tych podprzestrzeni nie jest równorzędne biorąc pod uwagę stopień rozwoju infrastruktury turystycznej, natężenia ruchu turystycznego oraz walorów turystycznych. Wiodące znaczenie ma turystyka wypoczynkowa, skoncentrowana na obszarach nadmorskich. Oparta jest ona w głównej mierze o jednostki charakteryzujące się okresowo zmienną strukturą funkcjonalną. Mniejszą rolę przypisać należy turystyce wypoczynkowej w strefie pojezierzy, gdzie jądrami turystycznymi pozostają wyizolowane jednostki nadjeziorne o wybitnie sezonowym charakterze. Niezmiernie ważną rolę na Pomorzu Środkowym odgrywa agroturystyka, stwarza ona bowiem szansę na aktywizację terenów popegeerowskich. Szczególne miejsce w środkowopomorskiej przestrzeni turystycznej przypada lecznictwu uzdrowiskowemu, które daje całoroczne podstawy egzystencji. Rosnące zainteresowanie turystyką uzdrowiskową społeczeństwa polskiego, a także kuracjuszy zagranicznych kreuje trwale perspektywy rozwoju tej działalności na Pomorzu Środkowym.

PRZYPISY

¹ Przy określeniu współczynnika atrakcyjności turystycznej gmin wykorzystano metodę zastosowaną przez J. WARSZYŃSKĄ (1970).

² Materiał źródłowy przyjęty do analizy pochodzi z Banku Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl. Zarejestrowana baza noclegowa zbiorowego zakwaterowania z całą pewnością nie daje pełnego obrazu rzeczywistości, istnieją dość znaczne różnice między danymi urzędów statystycznych a badaniami terenowymi. Z uwagi jednak na wielkość badanego obszaru do analiz szczegółowych wykorzystano zarejestrowaną bazę noclegową.

BIBLIOGRAFIA

- AUGUSTOWSKI B., 1977, *Pomorze*, Wyd. PWN, Warszawa.
- JAŻEWICZ I., 2011, *Przestrzeń turystyczna Pojezierza Drawskiego na przykładzie gminy Czaplinek i Złocieniec*, [w:] M. Durydiwka, K. Duda-Gromada (red.), *Przestrzeń turystyczna. Czynniki, różnorodność, zmiany*, Wyd. Uniwersytet Warszawski, Warszawa, s. 251–261.
- KONDRACKI J., 1994, *Geografia Polski. Makroregiony fizycznogeograficzne*, PWN, Warszawa.
- KOZŁOWSKA B., 2009, *Klimatyczne uwarunkowania lecznictwa uzdrowiskowego*, [w:] Z. Franczukowski (red.), *Zdrowie i wypoczynek. Wielka księga polskich uzdrowisk i miejscowości o walorach klimatyczno-zdrowotnych*, Wyd. Mirex, Bydgoszcz, s. 55–62.
- LISZEWSKI S., 1995, *Przestrzeń turystyczna*, „Turyzm”, 5, 1, s. 43–54.
- Lecznictwo uzdrowiskowe w Polsce w latach 2005–2010. Informacje i opracowania statystyczne*, 2011, GUS, US w Krakowie, Kraków.
- MATCZAK A., 1987, *Próba określenia funkcji wypoczynkowej osiedli na przykładzie Kolumny*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Turyzm”, 3, s. 55–82.

- PONIKOWSKA I., 2009, *Kierunki lecznicze polskich uzdrowisk*, [w:] Z. Franczukowski (red.), *Zdrowie i wypoczynek. Wielka księga polskich uzdrowisk i miejscowości o walorach klimatyczno-zdrowotnych*, Wyd. Mirex, Bydgoszcz, s. 170–173.
- RYDZ E., 2005, *Dostosowanie lecznictwa sanatoryjnego do potrzeb kuracjuszy na przykładzie sanatorium „Węgiel brunatny” w Kołobrzegu*, [w:] E. Rydz (red.), *Kształtowanie funkcji turystycznych w miejscowościach uzdrowiskowych*, Wyd. PAP, Słupsk, s. 251–264.
- RYDZ E., 2007, *Przemiany struktur społeczno-gospodarczych w okresie transformacji systemowej na Pomorzu Środkowym*, Wyd. Pomorskiej Akademii Pedagogicznej w Słupsku, Słupsk.
- STRABUSZYŃSKA-LUPA A., 2009, *Leczenie morzem*, [w:] Z. Franczukowski (red.), *Zdrowie i wypoczynek. Wielka księga polskich uzdrowisk i miejscowości o walorach klimatyczno-zdrowotnych*, Wyd. Mirex, Bydgoszcz, s. 156–161.
- SZWICHTENBERG A., 2006, *Gospodarka turystyczna polskiego wybrzeża*, Wyd. Politechniki Koszalińskiej, Koszalin.
- WARSZYŃSKA J., 1970, *Waloryzacja miejscowości z punktu widzenia atrakcyjności turystycznej. (Zarys metody)*, Zeszyty Naukowe UJ, 249, *Prace Geograficzne*, 27, s. 103–114.
- WŁODARCZYK B., 2009, *Przestrzeń turystyczna. Istota, koncepcja, determinanty rozwoju*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
-